

3505

Upphanded
1790

116

U-1927-

91-71

4-83

891.71-3

9-83

ՄԱՔՍԻՄ ԳՈՐԿԻՅ

57

ՄՐԿԱՅԱՎԻ ՅԵՐԳԸ

20 03

0108

ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ. == ՄՈՍԿՎԱ, 1927

891,71-3

4-83

ՄԱՔՍԻՄ ԳՈՐԿԻՅ

ՄՐՐԿԱՋԱՎԻ ՅԵՐԳԸ, ԲԱԶԵՅԻ ՅԵՐԳԸ,
ԸՆԿԵՐԸ, ԾԵՐՈՒՆԻՆՆ.

1001
530 R

4283

ՄՐՐԿԱՅԱԿԻ ՅԵՐԳԸ, ԲԱԶԵՅԻ ՅԵՐԳԸ,
ԸՆԿԵՐԸ, ԾԵՐՈՒՆԻՆ.

$$\begin{array}{r} 1001 \\ 530 \overline{) 530} \end{array} R$$

ՄՐՐԿԱՆԱՎԻ ՅԵՐԳԸ

Ծովի սպիտակավուն հարթության վրա մրրիկն ահա ամպեր ե դիզում: Յեվ մրրկահավը՝ նման սև շանթի՝ հպարտ ճախրում ե ծով ու ամպի մեջ:

Մերթ ալիքներին թեւ բախելով, մերթ վորպես սլաք դեպի ամպերը թռչք գործելով, ճչում ե հավը,—և ամպերը վերից հրճվանք են լսում թռչունի յանդուզն, խիզախ կանչի մեջ:

Այդ կանչի մեջ ե մրրկի տենչանքը: Թափը ցատումի, հուրն ըղձանքի ու երաշխիքը գալոց յաղթության՝ այդ կանչի մեջ են լսում ամպերը:

Ճայերը հեծում են մրրկից առաջ,—հեծում, սլանում են ծովի վրայով ե նրա խորքում պատրաստ են թաղել իրենց սարսափը մրրկից առաջ:

Հեծում են նույնպես ե՝ ջրսուզակները, վորոնց խորթ ե ու անհասանելի կռվով վաստակած կյանքի հաճույքը, շանթ ու վորոտից սարսում են նրանք...

Տխմար թեւատը յերկյուղով բռնված՝ խութերի մեջ ե իր գեր ու ճարպոտ մարմինը թազցնում...

Միայն վես, հպարտ Մրրկահավն ե ճախրում համարձակ ու խիզախորեն՝ փրփրադեղ, ճերմակ ջրերի վրա:

Ամպերը նախկինից ավելի մոռյլ ու միշտ դեպի ցած՝ ծովի վրա յեն կախ ընկնում, դիզվում, ե ալիքները երգով, շուրջպարով դեպի վեր ձգտում՝ շանթ ու վորոտին ընդառաջելու:

Ճայթում ե ամպրոպը: Յասման փրփուրի մեջ հեծում են ալիք, մրցում հողմի հետ: Մրրիկն ուժգին գրկախառնումով ահա վորսում ե յերաճն ալիքի ու մոլեղնորեն ահարկու թավով շարտում նրանց ժայռերի վրա, ուր գերթ մանրամալ փոշու, ցնցուղի ե փոխում, փոխարկում զմրուխտի շեղջեր:

Մրրկահավը՝ նման սև շանթի՝ ճախրում ե կանչով ե վորպես սլաք՝ ճեղքում ե ամպերն ու իր թեւերով փրփուր ե կորզում:

Յեվ նա խելահեղ ահա տարվում ե՝ որպես չար վոգի,—հպարտ, սեվաթույր, մրրկի վոգի,—և՛ քրքշում ե, և՛ հեծեծում ե... Ամպերի վրա նա հրհուում ե, փնհուեն բերկրանքից նա հեծեծում ե:

Շանթ ու վորոտի ցասման մեջ վաղուց՝ դզաստ վոգու պես՝ խոնջանք ե լսում. նա համոզված ե, վոր չեն բողարկի ամպերն արևին, վոչ, չեն բողարկի:

Հողմը վոռնում ե, ամպրոպը ճայթում... Կապույտ բոցերով հուրհրատում են ամպի յերաճները ծովի անհատակ անդունդի վրա: Ծովը վորսում ե շանթի սլաքներն ու իր հորձանքում հանգցնում նրանց: Այդ վորոտների արտացոլումներն՝ իբրե հուր ոճեր՝ շողում են ծովում, անհետ կորչելով:

— Մրրիկ, շուտով մրրիկ կայայթե սաստիկ:

Դա խիզախ ու վես Մրրկահավն ե հպարտ ճախր առնում ցասկոտ վոռնացող ծովի յերեսին ցիր ու ցան յեղած շանթերի միջև, ե յաղթանակի Մարգարեն ահա կանչում ե, գոչում.

— Փոթորիկն ահեղ թող ուժգին պայթե:

ԲԱԶԵՅԻ ՅԵՐԳԸ

I

Բարձրաբերձ սարերն ի վեր սողաց Իժը ու փովեց
այնտեղ խոնավ կիրճի մեջ և կծիկ դարձած՝ դիտում եր ծովը:

Բարձր յերկնակամարի վրա փայլում յեր արևը, ու
լեռները տոթագին շնչում եյին յերկինքն ի վեր, և ցածրում
ալիքները զարնվում եյին ամբակուռ բարին...

Յեվ ձորակով, խավարի ու ցնցուղի մեջ, հեղեղատն
ընդառաջում յեր, նետվում դեպի ծով, բարերի բաշից թռիչք
գործելով:

Գլխովին ճերմակ փրփուրի փոխված, ալեգարդ-հուժկու,
ճեղքում յեր սարը և ծովը թափվում՝ ցասկոտ կականով:

Յանկարծ այգ նույն կիրճը, ուր Իժը կուտապվեց,
յերկնից գահավեժ վայր ընկավ Բազեն՝ փշրված կրճքով,
արյունաշաղախ թևերի վրա...

Կարճատև կանչով նա ընկավ գետին, անզոր ցասման
մեջ՝ կրճքով զարնվեց ապառաժ բարին...

Իժը զարնուրեց. յետ սողաց շտապ, բայց շուտ ըմբռ-
նեց, վոր թռչնի կյանքը կտես միայն մեկ-յերկու վայր-
կյան...

Նա սողաց մոտիկ վիրավոր թռչնին և շաչեց ուղիղ նրա
աչքի մեջ.

— Մեռնո՞ւմ յես, ի՞նչ է:

— Այ՛ո, մեռնո՞ւմ եմ,— շնչաց Բազեն՝ խոր հառա-
չանքով: Յես ապրեցի փառավոր կյանքով... Յես ըմբռնում

եմ յերջանկությունը... Յես մաքառեցի խիզախ-անվհատ...
Տեսա յերկինքը... Իսկ դու չե՛ս տեսնի նրան մոտիկից...
Ա՛յ թշվառական:

— Բայց ի՞նչ և յերկինքը... Դատարկություն... Յես
ի՞նչպես սողամ դատարկության մեջ: Այստեղ ինձ համար
հրաշալի յես... և՛ տաք, և՛ խոնավ:

Այդպես առարկեց Իժն ազատ թռչնին և խնդաց իր
մեջ Բազեյի վրա՝ նրա խենթ-խելառ մտքերի համար:

Յեվ մտածում եր. «Թռչես թե սողաս» վերջն ակնհայտ
է. ամենքն ել պիտի գետին անցնեն, ամեն ինչ նորեն
փոշի՝ պիտ դառնա»...

Բայց արի Բազեն հանկարծ ցնցվեց, բարձրացավ փոքր
ինչ և աչքը կիրճի չորս դին շուռ ածեց:

Մոխրավուն ժայռից ջուրն եր սողոսկում, և հեղձուցիչ
եր մթին ձորի մեջ, ուր տարածված եր դարչահոտություն:

Յեվ ճչաց Բազեն անձկակարոտ ու կսկծազին, ճիգ
գործ դնելով:

— Ո՛ր, թե վոր գեթ մեկ ել յես կարենայի յերկինք
բարձրանալ... կրճքիս վերքերուն կսեղմեյի յես իմ ախո-
յանին... և նա կխեղդվեր արյունովս անշուշտ:

— Ո՛ր, յերջանկություն կովի-պայքարի:

Իսկ Իժը խորհում եր. «Յերկնքում, անշուշտ, պե՛տք է
վոր ապրելը հաճելի լինի, բանի վոր այդպես հառաչում
է նա»...

Յեվ հորդուրեց նա ազատ թռչունին. «Մոտեցի՛ր ուրեմն
ձորաբերանին ու ցա՛ծ նետիր քեզ:

Գուցե թե թևերդ քեզ բարձրացնեն և տարերային
ուժիդ մեջ դեռ ես մի փոքր ել ապրես»:

Յեվ ցնցվեց Բազեն. նվաղկոտ ճիչով շարժվեց դեպ
անդունդը, և մազիլներով սըլլած ու սահեց բարի լարծուն
մակերևութին:

Յեվ մոտեցավ նա, ուղղեց թևերը, խորը հառաչեց,
փայլ տվին աչքերը ու... գահավեժ՝ անդունդը գլորվեց:

Յեւ ինքն, ինչպես քար, սահեց ժայռերից, վայր ընկաւ արագ, փշրելով թեւերը, փետուրները ցիր-ցան...

Ալիքը հեղեղատի նրան ընդգրկեց և լվանալով արյունը բոսոր, փրփուր հագցրեց, խաղաց դեպի ծով:

Ծովի ալիքները թախծոտ վռնոցով՝ զալիս քարերին ելին զարնվում: Յեւ թռչունի դին՝ ել չեր նշմարվում ծովային անձիր տարածութեան մեջ:

II.

Կիրճի մեջ փոված՝ Իժը խորհում էր յերկար ու բարակ՝ թռչունի մահվան՝ և դեպ յերկինքը նրա ունեցած կրքոտ ու անզուսպ տենչանքի մասին:

Յեւ ահա նա աչքի անցրեց այն տարածութեանը, վոր շոյում է աչքը հավիտենապես՝ բախտավորութեան քաղցր իրձկրով:

— Իսկ ի՞նչ էր տեսնում նա՝ մեռնող Բաղին՝ անտակ անդունդի ամայութեան մեջ: Ինչո՞ւ յեն ինքն ու իր նմանները մեռնելու պահին հուզվում հոգեպես՝ առ յերկինքն ունեցած թռիչքի սիրով: Ի՞նչն է արդոյ, վոր նրանց այնտեղ հայտնի չէ դառնում: Իսկ չե՞ վոր ինքս ել՝ թեկուզ կարճատե յերկինք թռչելով՝ կկարենայի գիտնալ ամեն ինչ:

Ասաց ու արաւ: Ողակ դառնալով նետվեց ողի մեջ և, հար ու նման նեղ ժապավենի, փայլեց, պըսպըղաց վառ արեւի տակ:

Սողալու ծնվածը՝ թռչել չի կարող... այդ մոռանալով, ընկաւ քարերին, բայց չսատակեց, այլ խնդաց քահ-քահ...

— Ահա՛ թե ինչն է առ յերկինքը տածած հրապուլը թռիչքի: Այդ հրապուլըն անկումի մեջ է... Ծիծաղելիներ: Յերկրին անգիտակ, ձանձրացած աշտեղ, նրանք ձգտում են վեր՝ դեպի յերկինք, և կյանք վորոնում խանձող-տոչորող անապատի մեջ: Այնտեղ իշխում է լոկ դատարկութուն: Լուսը շատ է այնտեղ, բայց սնունդ չկա. և վո՛չ իսկ նեցուկ՝ կենդանի մարմին: Ինչո՞ւ համար յեն՝ սին գոռոզութունն

ու նախատինքներ: Նրա՛ համար, վոր անմտությունն իրենց ցանկութեանց ծածկել կարենան և նրանց հետեւ քողարկեն իրենց ապիկարությունը՝ կյանքի գործերում: Ծիծաղելիներ... Բայց նրանց ճառերն այժմ այլ ևս բնա՛վ յերբն՝ չեն կարող մոլորեցնել ինձ: Յես ինքս արդեն գիտեմ ամեն ինչ... Տեսա յերկինքը... և թոռ այնտեղ, չափեցի նրան, իմացա անկումը, բայց չջարդվեցի. և այժմ միայն ալելի՛ ևս հաստատ-աներեր հավատում եմ ինձ: Թող այն ամենքը, վոր անկարող են յերկիրը սիրել, ապրեն պատրանքով: Յես ըմբռնեցի ճշմարտությունը: Յեւ նրանց կոչին չեմ հավատա յես: Յերկրի ստեղծած՝ յերկրով ել կապրեմ:

Յեւ նա կուտապվեց ժեռ քարի վրա՝ հպարտ ինքն իրմով:

Փայլիլում էր ծովը համակ-անապարհակ պոյձառ լույսի մեջ, և սպառնացայտ ալիքը հուժկու՝ ափերին ելին զալիս զարնվում:

Առյուծամուկն նրանց ձայնի մեջ թնդում էր յերգը վես թռչնի մասին, դողում էր ժայռը նրանց զարկերից, դողում էր յերկինք գոռխրոխ յերգից:

Քաջերի խենթութեանը՝ մենք փառք ենք յերգում:

Քաջերի խենթութեանը՝ իմաստն և կյանքի:

«Ո՛հ, խեղախ Բաղե: Վոսոխների հետ մղած կովի մեջ արնաքամ յեղար... Բայց կգա ուրը, և կաթիլները արյանքո բոսոր՝ կայծերի նման պիտի բորբոքվեն կյանքի խավաբում ու շատ համարձակ սրտեր պիտ վառեն՝ ազատութեան, լույսի խելառ ծարավով:

«Թող մեռա՛ծ լինիս... Բայց հագով արեւ քաջերի յերգում դու մի՛շտ կիմաս կենդանի տիպար և հպարտ մի կոչ՝ դեպ ազատությո՞ւն ու դեպի լո՛ւսը:

«Քաջերի խենթութեանը՝ մենք գովք ենք յերգում»...

ԸՆԿԵՐ

1.

Այդ քաղաքում ամեն ինչ տարրորինակ էր, ամեն ինչ անհասկանալի: Շատ յեկեղեցիներ էյին դեպի յերկինք բարձրացրել իրենց խայտաբղետ, վառ գլուխները, բայց գործարանների պատերն ու ծխնելույզներն ավելի բարձր էյին զանգակատներից: Յեվ յերբ յեկեղեցիների զանգակներն աղոթքի էյին հրավիրում, նրանց պղնձային զողանջը տանիքների թիթեղների վրայով սողալով անուժ կորչում էր տների անձուկ ճեղքերում:

Տներն հսկայական էյին և հաճախ գեղեցիկ, մարդիկ՝ այլանդակ ու միշտ անպետք. առավոտից մինչև իրիկուն նրանք անհանգիստ, ծեր մկների նման վազվզում էյին քաղաքի նեղ, ծուռ ու մուռ փողոցներով և ազահ աչքերով փնտռում էյին վոմանք՝ հաց, մյուսները՝ զվարճութուն, յերրորդները՝ փողոցների հատման կետերում կանգնած, թշնամորեն և աչալուրջ հսկում էյին, վորպեսզի թույլերն անտրտունջ հետեն ուժեղներին: Ուժեղ համարում էյին հարուստներին. բոլորն հավատացած էյին, վոր փողը մարդուն տալիս է իշխանութիւն և ազատութիւն:

Բոլորն էլ իշխանութիւն էյին ձգտում, վորովհետև բոլորն էլ ստրուկ էյին. հարուստների փարթամութիւնն առաջացնում էր աղքատների նախանձն ու ատելութիւնը, վոչ վոք չէր ճանաչում ավելի լավ յերաժշտութիւն, քան

վոսկու հնչյունը, այդ պատճառով էլ մեկը մյուսին թշնամի յէր, իսկ բոլորն իշխողը՝ անգթութիւնը:

Յերբեմն քաղաքի վրա փայլում էր արեգակը, սակայն կյանքը միշտ խավար էր, մարդիկ սովերների նման: Գիշերները նրանք բազմաթիվ զվարթ կրակներ էյին վառում, բայց այդ ժամանակ փողոց էյին դուրս գալիս քաղցած կանայք՝ փողով վաճառելու իրենց փաղաքշանքները, ամեն կողմից բուրում էր զանազան խորտիկների ճարպահոտը, և ամեն տեղ լուռ ու ազահ, վայրագորեն փայլում էյին քաղցածների չար հայացքներն, իսկ քաղաքի վրա հանդարտ լողում էր թշվառութիւն զսպված հառաչանքն, առանց իր մասին բարձրաձայն ազդարարելու ուժ ունենալու:

Բոլորն ապրում էյին տաղտկալի ու անհանգիստ, բոլորը թշնամիներ ու հանցավորներ էյին, միայն քչերն էյին իրենց ճշմարիտ համարում, սակայն նրանք կոպիտ էյին, ինչպես անասուններ. այդպիսիներն անգութ էյին ամենից ավելի:

Բոլորն ապրել էյին ուզում և վոչ վոք չգիտեր, չէր կարողանում ազատորեն գնալ իր ցանկութիւնների ուղիններով, ու դեպի ապագան արած յուրաքանչյուր քայլ անգիտակցաբար ստիպում էր նրանց յետ նայելու ներկային, իսկ ներկան ազահ հրեշի գորեղ ու ամրակուռ բազուկներով կանգնեցնում էր մարդուն իր ճամբին և իր լարծուն գիրկն առնում նրան:

Մարդը՝ վշտոտ ու անգիտակ, անկարող կանգ էր առնում կյանքի այլանդակ դեմքի հանդիման: Հազարավոր անողնական-վշտոտ աչքերով նայում էր նա մարդու սրտի խորքն ու ինչվոր խնդրում. և այն ժամանակ հոգու մեջ մեռնում էյին ապագայի վառ պատկերներն ու մարդու անողնականութիւն հառաչանքը խեղդում էր կյանքից տառապած, թշվառ, խղճուկ մարդկանց աններդաշնակ հառաչանքների ու վողբի մեջ:

Միշտ տխուր էր, միշտ անհանգիստ. յերբեմն սարսափելի, իսկ մարդկանց շուրջը՝ ինչպես բանտ, անշարժ կան-

գնած եր արեւի կենսատու շողերը վանող այդ մոռայլ, խա-
վար քաղաքը, տաճարներն իր մեջ կլանած այդ քարակույտը:

Ու կյանքի յերաժշտութիւնը վոխակալութեան և ցա-
վի ճնշված հառաչանքն եր, գաղտնի ատելութեան մեղմ
շրջակը, անգթութեան անեղ վոռնոցը, բռնաբարութեան հեշ-
տասիրական ճիշը...

II.

Յնվի ու խեղճութեան մոռայլ հոգսի, ագահութեան ու
կարիքի ջղաձգական պայքարի, խղճուկ ինքնասիրութեան
ճահճի, տների նկուղների մեջ՝ ուր ապրում եր քաղաքի
հարստութիւնն ստեղծող աղքատութիւնը, աննկատելի
շրջում ելին միայնակ յերազոյներ, լի հավատով դեպի
մարդիկ՝ բոլորին ոտար ու հեռու՝ քարոզիչները դժգոհու-
թեան, խռովահույզ կայծերը հեռավոր խարույկի: Նրանք
միշտ իրենց հետ նկուղներն ելին բերում պտղաւետ, ման-
րիկ սերմերը պարզ ու մեծ ուսման և յերբեմն մոռայլորեն,
աչքերի սառը փայլով՝ յերբեմն քնքշանքով ու սիրով, ցա-
նում ելին այդ պարզ, այրող ճշմարտութիւնը մարդ
ստրուկների խավար սրտերում, մարդկանց, վորոնք ան-
գութների կամքով դարձել ելին ագահների ուժը, հարստա-
նալու կույր ու համր գործիքները:

Յնվ այդ խավար, հալածված մարդիկ կասկածանքով
ունկնդրում ելին նոր խոսքերի յերաժշտութեան, յերա-
ժշտութեան, վորին վաղուց և անորոշ կերպով ագահաբար
սպասում եր նրանց մեծ սիրտը: Նրանք կամաց-կամաց
բարձրացնում ելին իրենց գլուխները, քանդելով խորամանկ
կեղծիքի հանգուցները, վորոնցով փաթաթել ելին նրանց
ուժեղ ու ագահ հարստահարիչները:

Նրանց խուլ, գնդված վոխակալութեամբ լի գոյութեան
մեջ, բազմաթիվ վիրավորանքներով թունավորված սրտե-
րում, ուժեղների իմաստութեանց խայտաբղետ կեղծիքնե-
րով ապականված գիտակցութեան մեջ, ստորացման տա-

ռապանքով թունավորված դժվարին, տխուր կյանքի մեջ
ընկավ մի պարզ, լուսավոր մի բառ՝

— Ընկե՛ր...

Նոր չեր այդ բառը նրանց համար. նրանք լսել ու
իրենք ել արտասանել ելին, նա ել մինչ այդ հնչում եր
նույնպէս դատարկ ու բուժ, ինչպէս բոլոր տրորված բառերը,
վորոնք կարելի չե մոռանալ, առանց վոչինչ կորցրած
լինելու:

Սակայն այժմ նա՝ պարզ և ուժգին՝ այլ կերպ եր
հնչում, նրա մեջ այլ հոգի չեր յերգում և աղամանդի նը-
ման մի ինչվոր կարծի, շողշողուն ու բազմադեմ բան կար
նրա մեջ:

Նրանք ընդունեցին այն և սկսեցին արտասանել
զգուշութեամբ, խնամքով, քնքշանքով որորելով նրան իրենց
սրտերում, ինչպէս մայրն և որորում նորածնին՝ նրանով
զմայլած:

Ու վորչափ խորն ելին նայում այդ բառի լուսավոր
հոգու խորքը, այնքան պայծառ, նշանակալից ու լուսավոր
եր յերևում նա նրանց:

— Ընկե՛ր, — ասում ելին նրանք:

Յնվ զգում ելին, վոր այդ բառը յեկել և միավորելու
ամբողջ աշխարհը, ինչոր մարդկանց ազատութեան աստի-
ճանին բարձրացնելու և կանգնելու նրանց նոր, դեպի մի-
մյանց ունեցած հարգանքի հանգուցներով, հարգանքով
դեպի մարդու ազատութիւնը, ի սեր նրա ազատութեան:

Յերբ այդ բառն արմատակալեց ստրուկների սրտե-
րում, նրանք դադարեցին այլևս ստրուկ լինելուց ու մի
անգամ հայտարարեցին քաղաքին ու նրա բոլոր ուժերին
մարդկային վեհագուշն խոսքը՝

— «Ձե՛մ ցանկանում»:

Այն ժամանակ կանգ առավ կյանքը, վորովհետեւ —
նրանք ելին նրան շարժող ուժը, նրանք և ուրիշ վո՛չ վորե-
կանգ առավ ջրի հոսանքը, հանգավ կրակը, քաղաքը թաղ-

վեց խավարի մեջ, և ուժեղները դարձան ինչպես մանկեկներ:

Վախը պատեց բռնապետների սրտերը, և իրենց փախանքի հոտից շնչահեղձ, նրանք զսպեցին իրենց վոխակալութունը խռովարարների դեմ, նրանց ուժի հանդեպ տարակուսած ու սարսափահար:

Քաղցի ուրվականը կանգնեց նրանց դեմ ու նրանց մանկեկները աղերսալի արտասովում եյին խավարի մեջ:

Սավարով պարուրված տներն ու տաճարները ձուլվեցին քարի ու յերկաթի մի ընդհանուր անսիրտ քաոսում, չարագուշակ լուսթյունը տիրեց ամեն տեղ, և դադարեց կյանքը:

Որերը տառապանքի որեր եյին ուժեղների համար, նրանց՝ վորոնք իրենք իրենց կյանքի տերն եյին համարում. գիշերները (յուրաքանչյուրը կարծես հազար գիշեր լինելը) այնպես թանձր եր խավարը, այնպես խղճուկ ու դողդոջուն եյին փայլում կրակները մեռած քաղաքում, և այն ժամանակ նա դարերով ստեղծված, մարդկային արյունով սնված այդ հրեշքը յերեսաց նրանց իր վոչնչության այլանդակությամբ, քարերի ու փայտերի խղճուկ կույտերով: Սառն ու մռայլ տների կույր լուսամուտները փողոց եյին նայում, խակ փողոցներով աշխույժ անցնում եյին կյանքի հարազատ տերերը: Նրանք մյուսներին ափելի եյին քաղցած, բայց դա նոր չէր նրանց համար ու նրանց մարմինների գալարումները չեյին հասնում կյանքի տերերի գալարումների աստիճանին, նրանց հոգու կրակը չէր հանգչում: Նրանք բոցավառվել եյին իրենց ուժի գիտակցությամբ, հաղթանակի նախագիացումը քայլում էր նրանց հայացքներում:

Նրանք քայլում եյին քաղաքի փողոցներով՝ իրենց մռայլ ու անձուկ բանտով, ուր նրանց արհամարհել եյին, վիրավորանքով բզբռել հոգիները, ու տեսնում եյին իրենց աշխատանքի մեծ նշանակութունը, և այդ բարձրացնում էր նրանց այն գիտակցության, վոր իրենց սրբազան իրա-

վունքն է լինել կյանքի տերը, նրա որենսդիրն ու ստեղծագործիչը: Այն ժամանակ նոր թափով, շլացուցիչ պայծառությամբ կանգնեց նրանց առաջ կենսատու, միավորող բառը՝

— Ընկե՛ր:

Նա իրականության մեջ յեղած կեղծ բառերի մեջ հնչում էր վորպես ապագայի, նոր կյանքի ուրախ համբավ, այն կյանքի, վորն ազատ է հավասարապես բոլորի համար՝ հեռու թե մոտիկ: Նրանք զգում եյին, վոր այդ իրենց կամքից և կախված, իրենք են մոտեցնում ազատությունն ու իրենք են հեռացնում նրա գալուստը:

III.

Պոռնիկը, վոր դեռ յերեկ մի կիսաքաղց կենդանի յեր, ցեխոտ փողոցներում վշտահատ սպասող, վոր մեկն ու մեկը գա և գրոշներով կուպտաբար զնն հարկադրական փաղաքշանքները, պոռնիկն անգամ լսեց այդ բառը, բայց, շփոթված ժպտալով, չէր համարձակվում ինքը կրկնել այն: Նրան մոտեցավ մի մարդ, վորի նմանին նա մինչև այդ չէր տեսել, ձեռքը դրեց ուսին ու հարազատի լեզվով ասաց՝

— Ընկե՛ր:

Ու պոռնիկը ծիծաղեց մեղմ և ամթխած, վորպեսզի անարգված հոգու առաջին անգամ զգացած ուրախությունից չարտասվի: Դեռ յերեկ կյանքին անամոթ ու քաղցած կենդանական բուրբ հայացքով նայող նրա աչքերում փայլեցին առաջին մաքուր ուրախության արցունքները:

Հալածվածները ամբողջ աշխարհի աշխատավոր ընտանիքի հետ ունեցած հաղորդակցության այդ ուրախությունը փայլում էր ամենուրեք քաղաքի փողոցներում, և տների խամրած հայացքները հետևում եյին նրան ափելի ու ափելի չարագուշակ, ափելի սառնությամբ:

Աղքատը՝ վորից ազատվելու համար կուշտերը դեռ յերեկ փշրանքներ եյին նետում նրան՝ նույնպես լսեց այդ

բառը և այդ նրա առաջին ստացած վողորմությունն էր, վորը նրա չքավորութիւնից մաշված, վողորմելի սրտից շնորհակալութեան հուզմունք դուրս կորեց:

Կառապանը, մի ծիծաղելի յերիտասարդ, վորի ծոծրակին հեծյալները միշտ հարվածում էին, վորպեսզի նա ել այդ հարվածն անդրադարձնէ իր սոված, ուժասպառ ձիուն, այդ՝ շատ անգամ ծեծված, սալահատակի քարերի վրա գլորվող անիվների դրդյունից բթացած մարդն ել՝ լայն ժպտալով, ասաց անցորդին՝

— Հ՞ը, տանեմ, ընկե՛ր...

Ասաց ու կանգնեց: Ժողովեց յերասանները, պատրաստ արագ բռնու և նայեց անցորդին, անկարող իր լայն, կարմիր դեմքից ջնջելու ուրախ ժպիտը:

Անցորդը նայեց բարի աչքերով և գլուխը շարժելով, պատասխանեց՝

— Շնորհակալ եմ, ընկե՛ր, ինքս կերթամ, մոտիկ ե:

— Ե՛լ դու, ագնի՛վ մոր գովակ... — վողորմած բացականչեց կառապանը, լայն և ուրախազին թարթելով աչքերը և դրդյունով ու աղաղակով բռնեց կառքը:

Մարդիկ հոծ շարքերով քայլում էին մայթերով և, ինչպես կայծը, նրանց մեջ ավելի հաճախ էր բոցավառվում վեհ բառը, վոր կոչված էր միավորելու ամբողջ աշխարհը. —

— Ընկե՛ր:

Վոստիկանը՝ հաստ բելներով, պատկառելի ու մոռյալ՝ մոտեցավ փողոցի անկյունում ծերուկ ճառասուսին խիտ շրջափակած ամբոխին և, ուկնդրելով նրա ճառը, առանց շտապելու, ասաց՝

— Հավաքելին արգելված ե... ցրվեցեք, պարոնայք...

Ապա լռեց մի վայրկյան, հայացքը գետնին խոնարհեց ու կամացուկ ավելացրեց՝

— Ընկերնե՛ր...

Նրանց դեմքերի վրա, վորոնք իրենց սրտերում կրում էին այդ բառը, վորոնք նրա մեջ գրել էին միա ու արյուն և միավորման կոչերի մեջ՝ պղնձային զիւ ձայն՝ նրանց

դեմքերի վրա փայլում էր յերիտասարդ ստեղծագործողների հպարտ զգացմունքը, և ակնհայտնի յեր, վոր այն ուժը, վորով նրանք այդպես առատորեն ներշնչում էին այդ կենսատու բառը, անխորտակելի յէ, անսպառ:

Արդեն նրանց դեմ հավաքվել էր զինված մարդկանց գգոյն, կույր ամբոխը և լուռ շարքեր էին կազմում. դա հարստահարիչների վոխն էր պատրաստվում հետ վանելու արդարադատութեան ալիքը:

Իսկ հսկայական քաղաքի նեղ, ճնշող փողոցներում, նրա անհայտ ստեղծագործողների ձեռքով կանգնեցրած լուռ, սառը պատերի մեջ շարունակ աճում ու հասունանում էր մարդկանց յեղբայրութեան մեծ հավատը՝

— Ընկե՛ր:

Մերթ աշտեղ, մերթ աշտեղ առկայծում էր բոցավառվելու կոչված հուրը, վորն ընդգրկելու յեր աշխարհը՝ բոլոր մարդկանց ազգակցութեան վառ զգացումով: Նա կընդգրկէ ամբողջ աշխարհն ու կայրէ, կփռիացնէ մեզ այլանդակող չարիքը, ատելութիւնը և անգթութիւնը: Նա կընդգրկէ բոլոր սրտերը և կձուլէ նրանց մեկ ընդհանուր համաշխարհային սրտի՝ ճշմարիտ, ագնիվ մարդկանց սրտի, վորպես ազատ բանվորների անբաժան-հարազատ ընտանիք:

Ստորուկների ստեղծած մեռած քաղաքի փողոցներում, ուր անգթութիւնն է թագավորում, աճեց ու ամրապնդվեց հավատը մարդու, վոր հաղթանակելու յէ ինքն իրեն ու աշխարհի չարիքին:

Յեւ անհանգիստ, անմխիթար կյանքի անորոշ քառուում, վորպես պայծառ, ուրախ աստղիկ, վորպես ապագայի ուղեցույց կրակ, փայլում է պարզ, սրտի նման խորը մի բառ.

— Ընկե՛ր:

1001
036
55

ԾԵՐՈՒՆԻՆ

...Մարդիկ շրջապատել էին Կյանքը խիտ բաղմունքով, ինչպես կեղտոտ մուրացկաններն հարուստ վաճառականի կնոջը յեկեղեցու զավթում, հառաչում էին, դանգատվում և չարամտորեն արտասվելով, վողորմություն, ուշադրություն էին խնդրում դեպի իրենց, ցավալի պարսավանքներ ժայթքելով միմյանց ու Կյանքի վրա, իրենց ազահոթյան ջղածգուններով, զզվելի կատաղություն, մուրացկանական ցանկություններով սողում էին նրա վտուքերի տակ:

Գալարվելով ու ցատկոտելով, ինչպես սլլկուն գորշ դոդոներ ու սառն իժեր, իրենց թուլություն, թունագուրկ՝ նրանք վռնում էին անմիտ աղաղակով և, իրենց մանր ցանկությունների փոշիով կուրացած, չէին տեսնում Կյանքի արեգակնային դեմքը: Իսկ նա, իր ծիածանային փայլը տարածելով, խոնարհվում էր նրանց վրա զգոն ժպտով ու լռում էր, համբերությամբ ունկնդրելով հառաչանքների ու զանգատների զզվելի յերաժշտությունը:

— Դու միտրինակ ես, դու աղքատ ես,— ձանձրությից չարացած, ասում էր նրան հագեցածը:— Աշխարհում յես ամեն տեղ յեղա, ամեն ինչ հետախուզեցի, տեսա անցյալի բոլոր ավերակները, գիտեմ ներկայի հույզերն ու հույսերը: Ինչի՞ս ես պետք ապագան: Յես կարծում եյի, վոր անթիվ են քո պարգևները, անսպառ՝ առատաձեռնությունդ, բայց... չկա այլևս յերկրի վրա վոչինչ, ինչ տեսնել կամենայի:

Ինչ ցանկայի ունենալ: Տուր ինձ նոր ցանկություններ, ցույց տուր հնարավորություններ, վոր հասնեմ կատարելության, վոր նորից կենդանանա իմ հոգին բազմաթիվ պապականներով: Տուր ինձ նորություն, առաջնորդիր իմ հետաքրքրությունը դեպի աներևույթը, յեթե անսահման և քո պարունակությունը, ինչպես այդ թվում եր ինձ յերիտասարդ ժամանակս: Սակայն յես ամբողջապես ընդգրկել եմ քեզ: Դու աղքատ ես, ինչպես մուրացկան...

Ստուգվե՛ր աղաչում եր նրան.

— Այնպես արա, վոր ուժեղներն իրենց ծանր վտուքերով իմ ազատությունը չվտանահարեն, յեթե դու արդարադատ ես: Յես ստրկական աշխատանքից հյուժվել եմ, յես ինձ պետք հացը չունեմ, իմ զավակները մեռնում են քաղցից, և վոչվոր չի խղճում ինձ: Ուժեղների մեջ խղճահարություն զարթեցրու դեպի թույլերը, վողորմիր տառապածներին, յեթե դու արդարադատ ես:

— Ինչու յես գոյություն առել դու,— հարցնում էր գիտնականը:— Ի՞նչ իմաստ է ներփակվում քո խաղի խայտաճամուկ քառոսում: Ինչու՞ յես տանջվում այս բոլոր մարդիկ: Պատասխանիր, յեթե դու իմաստուն ես:

— Դու վոչ թե իմաստություն, այլ անմտության մարմնավորումն ես,— գիտնականից հետո ասում էր պոետը:— Խաղալիքներից ձանրացած յերեխայի նման դու խորտակում ես մարդկանց տանջանքներով ստեղծածները, ո՛ր, ժամանակի ստրուկ: Դու կոպտորեն նշավակում ես մարդկային ամենալավ զգացումը՝ սերը, վորին և պարտական իր գոյություն, յերաժշտության խղճուկ ստեղծագործությունը:

— Դու խաբեցիր ինձ,— բարկացած փնթփնթում էր անատամ, ճաղատ մարդը, թափված քթով:— Յես յերիտասարդ եյի, սրտիս վողջ թափով յես սիրում եյի քեզ, յերիտասարդությունս ամբողջ կարողությունը յես նվիրեցի կանանց սիրուն՝ քո մարմնավորումներից ամենալավին: Սակայն բավականության գավաթի հատակում դու գրիր հիվանդության զազրելի թույնը և խորտակեցիր իմ ուժեղ

մարմինը, կողոպտեցիր ինձ, ինչպես ավազակն անցորդին: Տուր ինձ առողջութիւնս, դեմքս այլանդակող հրեշ:

— Քո գրկում տեղ ցույց տուր ինձ,—կսկիծով գոչում եր դժբախտը:

— Յես կամենում եյի քո դաշտերում յերկրագործ լինել, բայց ուժ չունեմ, կամենում եյի իմաստութեան առաջնորդ դառնալ՝ չգիտեմ ու՞ր ե ճշմարտութիւնը և ի՞նչ քարոզեմ, մարդկանց մոլորութեան մեջ չզցելով: Կամենում եյի պատկերացնել քո բազմատեսակ դեմքը, բայց տաղանդ չունեմ. կամենում եյի գրի առնել քո գործերի պատմութիւնը, բայց չունեմ այդ ձիրքը: Ո՛ր, ինչու յես ստեղծել ինձ կարճ մատներով,—յերաժիշտ եմ ուզում դառնալ: Ի՞նչ անեմ, սովորեցրո՛ւ, յեթե դու խելոք ես:

— Ինչո՞ւ կույր եմ յես,—հարցնում եր կույրը, ջղաձգորեն ծրմուկով իր մեռած դեմքը: — Ինչո՞ւ ինձ կույր ստեղծեցիր:

Յեվ նույնիսկ խոլ ու համրերն ինչպիսի բառաչում եյին, արագ շարժելով մատները:

Միայն յերեխաներն ու արքածներն եյին ուրախ:

— Քչիր դրանց բոլորին,—յերերկելով բղավում եր մի արքած:—Այնպիսի անպիտաններն են... աղմկում են, աղմկում... Ո՞վ մարդուն գինի կխմեցնի, յեթե ինքը չի խմում:

Նա ծիծաղեց ու անցավ:

Կանայք, բարկացած իրենց սեռի ցավով, չարացած՝ մայրութեան անբախտութիւններէց, խորտակված՝ իրենց սիրո հարվածներէց, կանայք՝ քաղցած անիծում եյին և արտասովում հուսահատ:

Ու շատերն անձնասպան եյին լինում. մի քանիսը՝ վորպեսզի իրենց դիակը գցեն իրենց սերը քացասողի ճանապարհի վրա, մյուսները՝ վորպեսզի հանգցնեն իրենց կրքում Կյանքի հանդեպ ունեցած վախի զգացումը, բոլորը՝ վորովհետեւ զգում եյին իրենց վոչնչութիւնը:

Յեվ միայն մի քանիսը—հպարտութիւնից... բայց այդպիսիների մահն աննկատելի յեր մնում:

Կարծես կատաղի ճանճերի մի խումբ, պտտվում եյին նրանք վոխակալ բարկութեան պարի մեջ, թունավորելով մեկը մյուսի ցավն ու վերքերը իրենց գանգատների կծու դառնութեամբ: Յեվ քայքայման հառաչանքների, ագահութեան վայրի կոծի մեջ հնչվում եր յերեխաների անհոգ ծիծաղը, վորպես աղբյուրի քչքչոց, Կյանքին զոհ բերելով սիրելի ծիծաղը՝ խաղաղ թմրութեան ուժերով:

* * *

Այդ պարի միջով միայնակ անցնում եր ծերունին, իր դանդաղ քայլերն ուղղելով դեպի արեւը, վորը յերկնքից իջնելով, յերկրի մոլթ ծածկոցը ներկում եր հրաժեշտի վերջին բոսորագոյն ճառագայթների փնջերով: Նա գնում եր հանդիստ, լուռ, ու շրջապատի աղմուկը չեւ գրավում նրա ուշադրութիւնը: Յերեկոյան յերկնքի հրե խաղով կլանված, նա առաջ եր նայում ու քնքշորեն ժպտում:

— Ծերո՛ւկ,—գոչում եյին նրան,—դու ել քո գանգատներն ասա:

Նա բացասաբար շարժում եր գլուխը:

«Յես իմ կրծքի տակ գանգատներ չունեմ, —ասաց նա.—յես միշտ յեղել եմ Կյանքի ընկերը ու նրա ընկերն եմ՝ գնում եմ դեպի Կյանքիս վերջալուստ: Յես լիաբուռն վերցրել եմ նրա առատութեան ովկայանից, և հոգիս լի յե սիրով դեպի նա՝ դեպի իմ որերի բարի ընկերունին: Գեղեցիկ ու հարուստ եր իմ որը, ինչպես արեւի խաղը լեռների ձյունածածկ բարձունքներում, կամ աստղալից գիշերը՝ ամրան տապ որվա: Յես սիրեցի և իմ սիրտը մի անգամ չե ծանր վիրավորված. սակայն տառապանքներով ել հպարտանում եմ յես, վորովհետեւ ճշմարիտ ու մաքուր եյին նրանք: Հառաչանքներով չեմ ավելացրել նրա ուժն ու բարկութեամբ չեմ պակասացրել ցավերիս աղբյուրը: Վշտիս որերին կանայք ինձ համար գթութեան քույրեր եյին, սիրո տարիներին՝ իմ ամենալավ զգացումների մայրերը:

«Յես վայելել եմ անապատների լայնատարածությունը, ու բանտերի անձկությունը չի ճնշել իմ հոգու ազատությունը: Մենակությունն ոգտավետ է մարդուն. նա ամրապնդում է ուժեղ հոգին: Յեղել եմ ապստամբ, ուրախությունը և զայրույթով պայքարել եմ չարերի դեմ. և յերբ հաղթել եմ, ցնծացել ե հոգիս, յերբ պարտվել՝ չեմ հուսահատվել, վորովհետև ճշմարտի հաղթանակի հավատը ամրացած էր ինձնում, և իմ անհաջողությունների սուր ժանիքները չեյին կարողանում խորտակել նրա ամրությունը: Յես հասկանում եյի, վոր չհավատալը չգիտենալ է, աշխատում եյի ըմբռնել և ըմբռնման մեջ գտա անմար հավատ:

«Յես սիրում եմ բոլոր ծաղիկները, յերկրի գույները և մարդուն՝ ամենից գեղեցիկը, վորն իմ ամբողջ կյանքում ինձ համար յեղել է գերորինակ հանելուկներից մեկը, և յես չեմ դադարիլ նրանով զմայլվելուց: Ո՛հ, վոչ, չեմ դադարիլ:

«Նրա մեջ խավարը տեսնելով, ցավել ե հոգիս զայրույթով, այրվել տառապանքով, բայց տեսնելով լույսը՝ ուրախացել: Յես կովել եմ նրա դեմ, տեսնելով նրա մեջ չարություն, բարձրացել եմ նրա անմտությունների վրա, բայց զայրույթի ժամին ել դեպի նա ունեցածս հարգանքը չեմ կորցրել: Յեվ յերբեք չեմ կամեցել մարդկանց ուշադրությունը վրաս դարձնել, վորովհետև այն չե թանկագինը, ինչ տալիս են ինձ, այլ այն՝ ինչ կարող եմ տալ յե՛ս. հետաքրքրական չե թե ի՞նչ են ասում իմ մասին, այլ այն՝ թե յե՛ս ինչ եմ կարծում մարդկանց մասին: Յես ապրել եմ մենակ, իմ ներքին աշխարհում. այն, ինչ հարկավոր է ուրիշներին իմ հոգուց, յես տվել եմ բոլորին ճշմարտորեն, այն, ինչ պետք էր միմիայն ինձ, թագցրել եմ սրտիս խորքում, չգրավելով մոտիկներիս ուշադրությունը հոգուս անբերրիության թախիծով, իմ լուման ու հոգնածության ժամերին:

«Իմ արցունքներն ու հառաչանքները չբաժանեցի մարդկանց հետ, բայց ծիծաղիս և ուրախությանս վողջ

հարստությունը նրանց տվեցի: Իմ սրտիս վերքերը յերկար ժամանակ չցավեցին, յես չթունավորեցի նրանց, չճնշեցի իմ միտքը, վորովհետև գիտեմ, վոր մարդը ծնվում է մոր ցավով ու արյունով, իսկ հոգին՝ և՛ մայր, և՛ կնքամայր և կյանքի բոլոր ցանկություններին:

«Յեվ ելի գիտեմ յես շատ բան, ինչ վոր անճոռնի յե, կսատկի քոստած շան նման. մեռնում է արդեն, վորպես մարդկանց համար անպետքություն: Զգվելի անպետքությունն ավելի ու ավելի վորոշ է դառնում յերկրի վրա և բոլորն ել տեսնում են անճոռնիության ավելորդությունը:

«Յես վերցրի կյանքից ամենը, ինչ կարողացա. և ելի կվերցնեմ նրա առատաձեռնությունից, վորովհետև դեռ չի հանգել իմ որը, չնայած ճանապարհս թեքվել է դեպի արեամուտը: Բայց մոռացության խավարի գիրկն ու հավիտենական լուռության խորքը կիջնեմ յես շնորհակալության աշխույժ ժպտով, ինչպես իջնում է այս լուսատուն, ամբողջ որը յերկրի կրծքին թափելով իր բոլոր ճառագայթները, ուժերը և ուրախությունը: Յես ապրել եմ սքանչելի, յես գտել եմ իմ ուղին և վոչվորից շնորհակալ չպետք լինեմ դրա համար: Մնա՛ք բարով»:

Նա հանդարտ շարունակեց քայլել դեպի իր որվա վերջալույսը:

Իսկ յերեխաները ծիծաղելով ու խաղալով, վազեցին նրա յետևից:

Ց Ա Ն Կ

Մեղակահավի յերգը	բարգմ. Գ. Մելոյան	4
Բագեյի յերգը	» » »	6
Ըճկեր	» Ա. Տ. Հ.	10
Ծեբուհին	» » » »	18

ՊԱՅԱՆՁԵՑԵՔ

Մեր հրատարակությամբ լույս տեսած հայերեն
գրքերի լրիվ յեկ մանրամասն ցուցակը առան-
ձին գրույկով, վոր ուղարկվում է ձեր:

Москва, Никольская, 10
Центриздат. Армянская Секция

3605

ԳԻՆԸ 15 ԿՈՊ.

Максим Горький.
БУРЕВЕСТНИК
и др. рассказы.

На армянском яз.

Центральное Издательство Народов Союза С. С. Р.
Москва

Никольская. 10.

2018

